

مهاجرت

یکی از وقایع مهم سیاسی قرن اخیر ایران

یکی از مهمترین وقایع سیاسی ایران در قرن اخیر ماجرای مهاجرت است که کم و کیف آن، باقتضای مقام و مقال، بسته و گریخته، بقلم تاریخ نویسان و وقایع نگاران نوشته و منتشر شده است ولی تا آنجا که بیاد دارم نگاشته‌ها کافی و وافی نیست و دقائق حقائق آن، کماوقع، در پرده‌ای از تاریکی و ابهام قرار دارد و بسیار بجاست که روشن و واضح شود. در تاریخ یکشنبه ششم محرم ۱۳۳۴ قمری مطابق ۲۰ آبان ۲۴۷۴ شاهنشاهی و ۱۲۹۴ شمسی و ۱۲ نوامبر ۱۹۱۵ میلادی، لشکریان مسلح دولت تزاری روس بسرگردگی ژنرال بارانف (ب) ارات (ف) از قزوین بسوی تهران سرازیر شدند و چون این خبر بپای تخت رسید، گروهی از طبقات مختلف مردم، از جمله روحانیان و نمایندگان مجلس شورایی و اعیان و اشراف و بازرگانان و مدیران جرائد و افسران عالی‌مقام و کسانی که هواخواه و طرفدار سیاست دولت آلمان بودند و بناگزیر جان خویش را در خطر هلاک میدیدند، عزم جزم کردند از تهران بسست جنوب بروند مگر در امان بمانند. بدین طریق پایه و مایه «مهاجرت» نظام و قوام گرفت و از آن پس اوضاع و احوالی

* آقای ابوالقاسم کمال زاده مدیر کل سابق اداره کل انتشارات و تبلیغات کشور و منشی سفارت آلمان در تهران از مردان ورزیده تاریخ و سیاست معاصر.

پیش آمد که قسمتی از تاریخ سیاسی قرن اخیر ایران را تشکیل میدهد. خوشبختانه اکنون کسی که، بانظر ژرف نگر و موشکاف و بادید سیاسی کنجکاو خود، در متن واقعه قرار داشت و از نزدیک حاضر و ناظر ماجرا بود، بدرخواست اینجانب، خواه برنامه نهاده و تاریخچه این مهاجرت را از دفتر خاطرات و کتبیته محفوظات بیرون کشیده و نگاشته تا در ماهنامه تحقیقی گوهر یعنی مرجع و مستند ارباب بصیرت و اصحاب معرفت، درج شود. دوست عزیز آقای ابوالقاسم کحال زاده حفظه الله تعالی که از مردان ادب و سیاست و نویسندگان صاحب نظر و واجد اثر است و خوانندگان به آثار قلمی ممتع و ممتاز ایشان در همین ماهنامه آشنائی دارند، در موقوع مهاجرت منشی سفارت آلمان و محرم و معتمد اولیای آن مرکز مؤثر و متنفذ سیاسی زمان بود و در اغلب اتفاقات و جریانات امور و عملیات و اقدامات متفقان (روس و انگلیس و فرانسه) و متحدین مرکزی (آلمان و اطریش و عثمانی) که بمهاجرت اعظم و اجلای مردان سیاسی ایران منجر شد، شخصا دخالت و مباشرت داشت. بنابراین آنچه در این باب برشته تحریر در آورده جنبه درایت دارد نه روایت و مشهودات و محسوسات است نه منقولات و مسموعات و میتم آن جمله را موقوف و مستند دانست. ماهنامه تحقیقی گوهر بسیار خوشوقت است که در روشن ساختن این قسمت از تاریخ سیاسی ایران خدمت بی انجام میدهد.

دکتر کاسمی

مقدمه : در ماه ژوئیه ۱۹۱۴ میلادی و در اوایل شهر یور ۱۲۹۳ شمسی مطابق ۲۴۷۳ شاهنشاهی، پرنس هینریش رویش سی و یکم (پ ری ن س - های ن ری ش - روی س ۳۱) سفیر آلمان بعنوان مرخصی بآلمان رفت و در غیاب او آقای رادلف فن - کاردرف (رادل ف ف ن ک اردرف) نایب اول سفارت، با سمت وابسته (شارژدافری) بکارهای سفارت پرداخت. او از عهده مأموریت اصلی خود که جلب نظر ایرانیان و انتشار خبر فتوحات قوای آلمان بود بخوبی برآمد تا اینکه مدت مرخصی سفیر آلمان بعد از ده ماه بسر آمد و بالخذ تمایلات لازم بایران بازگشت. روز ۱۵ فروردین ۱۲۹۴ مطابق ششم آپریل ۱۹۱۵ خبر ورود سفیر آلمان بقصر شیرین رسید. طبق دستور آقای مستشارالدوله وزیر داخله، سمبلتن ژاندارم و عده ای سوار بختیاری برای حفاظت و زرای مختار آلمان و اطریش بمرحله فرستاده شد. در تاریخ ۱۳ آپریل وقتی وزرای مختار آلمان و اطریش و همراهان بکرمانشاهان وارد شدند، احساسات و تظاهرات دوستانه اهالی بحدی شدید بود

که قنسولهای روس و انگلیس و اتباع آنان و اعضای بانکهای روس و انگلیس از شهر
 گریختند و قزاقها و سواران نیزه دار هندی از محافظت آنان سرپیچیدند و بقنسولگری آلمان
 و عثمانی رفتند و بهنگامیکه سفرای آلمان و اطیش و همراگان از کرمانشاه حرکت کردند
 هندیها بالباسی رسمی در جلو و قزاقها بدنبال هئیت مزبور در کمال احترام حرکت و آنان را
 بدرقه (اسکورت) کردند. در تمام طول راه، از طرف حکام و ماموران دولت ایران و قاطبه
 مردم نسبت بوزرای مختار استقبال و احساسات فوق العاده دوستانه ای ابراز شد. در تاریخ
 دوشنبه ۱۲ جمادی الثانی ۱۳۳۳ قمری مطابق ۶ اردی بهشت ۲۲۷۴ شمسشاهی ۱۲۹۴
 شمسی مطابق ۲۶ آپریل ۱۹۱۵ میلادی ساعت شش بعد از ظهر وزیر مختار آلمان، باتفاق
آقای کنت لوگوتی (کنت - لوگوتی) وزیر مختار اطیش و هنگری و مسیولیتن
 (ل ی تن) قنسول آلمان در تبریز از دروازه حضرت عبدالعظیم بطهران وارد شدند.
 ورود سفرای دول متحد مرکزی، باتشریفات دولتی و احساسات ملی روپرو شد بدان حد
 که تا آن تاریخ نظیر و سابقه نداشت و هیچ یک از ماموران و سفیران خارجی از چنین اقدامی
 برخوردار نشده بودند. از دروازه حضرت عبدالعظیم تا مرکز شهر طهران در دوسوی
 خیابان چراغ برق (امیر کبیر) و توپخانه (میدان سپه) و خیابان علامه الدوله (فردوسی)
 قوای نظامی و ژاندارم و پلیس بنافصله های نزدیک ایستاده بودند و احترامات لازم را بجای
 می آوردند. مردم طهران از مردوزن و پیرو جوان در دوسوی این رهگذر با فریادهای زنده باد
 از سفرای دول متحد مرکزی استقبال شایان میکردند. دسته های متشکل بازار و روشنفکران
 بر سر وزیر مختار آلمان گل ریختند. از میان جمعیت اغلب اوقات بانگ مرده باد روس و
 انگلیس شنیده می شد. در میان راه یکی از شاگردان مدرسه عالی ایران و آلمان، بزبان
 آلمانی فریاد زد (خدا مجازات دهد انگلستان را) این شعاری بود که آلمانها از اول جنگ
 بر لبه کلاهخودهای خود و روی نارنجکها نوشته بودند. در خیابان چراغ برق یک سید معمم
 بر بلندی رفت و نعره کشید: پاینده باد اعلی حضرت و یلهلم امپراطور اسلام پناه. در این
 موقع مردم از شدت شوق و ذوق بگریه افتادند. این اعمال ایرانیان که از سمیم قلب
 طالب فتح و فیروزی آلمان بودند بی اندازه موجب کدورت خاطر نمایندگان مستقیم
 (روس و انگلیس و فرانسه) گردید، بخصوص که از همان روزهای اول ورود وزیر مختار
 آلمان، جرائد طهران با او مصاحبه کرده و نظریات خیر خواهانه دولت آلمان را نسبت
 بایران ناآب و تاب فراوان انتشار دادند. این کار مردم را بیش از پیش بملفرداری آلمان و
 اطیش تشویق کرد

وزیر مختار آلمان بدون فوت وقت مشغول بدیدارهای سیاسی رسمی پرداخت. بدو از
 شاهزاده عین الدوله که در آن روزها فرمان نخست وزیری را دریافت کرده ولی هنوز

دوات را تشکیل نداده بود ملاقات کرد .

شنبه ۱۶ جمادی الثانی ۱۳۳۳ = ۱۱ اردی بهشت ۲۴۷۴ شاهنشاهی = ۲۹۴ شمسی =
اول مه ۱۹۱۵ میلادی

امروزه میر آلمان با کسوت نیمه رسمی در کاخ فرح آباد بحضور احمدشاه شرفیاب شد .
پس از مراجعت به طهران ، این اول شرفیابی بود که از راه ادب و نزاکت انجام گرفت و
مذاکرات محرمانه سیاسی بعد موکول شد .

یکشنبه ۱۷ جمادی الثانی ۱۳۳۳ = ۱۲ اردی بهشت ۲۴۷۴ شاهنشاهی = ۲۹۴
شمسی = ۲۰۲ مه ۱۹۱۵ میلادی

کنت کانیتس ۲ (کننت - کنانی ت س) وابسته نظامی آلمان بطهران وارد شد و
روز بعد با اتفاق کابل ماکس هاز ۳ (مالکس - هاز) بقم رفتند . در همین روز ، شاهزاده
عین الدوله دولت خود را بدین شرح شرح بشاه و مجلس شورای ملی معرفی کرد : شاهزاده
عین الدوله رئیس الوزراء و وزیر جنگ - شاهزاده فرمان فرما وزیر داخله (کشور) - محترم -
السلطنه وزیر خارجه - سردار منصور وزیر عدلیه - حکیم الملك وزیر معارف - دکتر اسمعیل
خان مرزبان وزیر پست و تلگراف و فوائد عامه - حاجی امیر نظام وزیر مالیه .

۲۳ جمادی الثانی ۱۳۳۳ قمری = ۱۸ اردی بهشت ۲۴۷۴ شاهنشاهی = ۱۲۹۴ شمسی =
۸ مه ۱۹۱۵ میلادی

آقای پرینس روس وزیر مختار آلمان در کاخ فرح آباد بحضور شاه رسید و مدت
یکساعت و نیم مذاکرات محرمانه بدون حضور شخص دیگر بطول انجامید .

سه شنبه ۲۶ جمادی الثانی ۱۳۳۳ قمری = ۲۱ اردی بهشت ۲۴۷۴ شاهنشاهی = ۱۲۹۴
شمسی = ۱۲ مه ۱۹۱۵ میلادی

اکنون با ورود کنت کانیتس وابسته نظامی آلمان ، بروسعت اقدامات دیپلماتی آلمان
افزوده شده است او بملاقات نمایندگان مجلس و روسای ملیون شروع کرد . مخصوصاً با
شاهزاده سلیمان میرزا ، وحید الملك شیبانی و میرزا محمد علی خان کلوپ ۴ مذاکراتی بسیار
مفصل نمود و سوء نظر دیپلماتهای روس و انگلیس را توضیح و تشریح کرد . در همین جلسه ،
شاهزاده سلیمان میرزا بوابسته نظامی آلمان گفته بود که مفخم الدوله وزیر مختار ایران
در روسیه تلگرام کرده است در محافل وزارت امور خارجه روسیه مذاکره بعمل آمده است
که دوات جدید ایران مقاصد خوب دارد اما فاقد قوه است بدین واسطه میخواهیم برشت
وقزوین و همدان و حتی طهران لشکر بفرستیم . در این تاریخ در طهران وزیر مختار ، وابسته
دوات آلمان و کانیتس وابسته نظامی و قنصلها و نمایندگان سفارت آلمان در ولایات
پنان عقاید و افکار عامه ایرانیان را علیه سیاست روسها و انگلیسها تحریک کرده و آتش

نفاق را دامن میزدند که روس‌ها وانگلیس‌ها واقعاً خود را در خطر می‌دیدند.
سه‌شنبه ۲ رجب ۱۳۳۳ قمری = ۲۸ اردیبهشت ۲۴۷۴ شاهنشاهی = ۱۲۹۴ شمسی -
۱۸ میلادی ۱۹۱۵

در اصفهان فن‌کاور (فن‌کاور) رئیس بانک استقراضی روس که سمت معاون کنسولی روس را نیز بعهده داشت بضر ب چهار گلوله کشته شد. این واقعه در نیمه شب سه‌شنبه اتفاق افتاد. آقای پاکه (پاکه) بلژیکی رئیس‌مالية اصفهان نیز در همان درشکه بود و خود را از درشکه پائین انداخت ولی صدمه‌ای باو وارد نیامد.

یکشنبه ۲۲ رجب ۱۳۳۳ قمری = ۱۶ خرداد ۲۴۷۴ شاهنشاهی = ۱۲۹۴ شمسی = ۶ ژون ۱۹۱۵ میلادی

در این روز اولین بار شنیده شد که قوای روس از قزوین بطرف تهران حرکت خواهد کرد. انتشار این خبر بحدی وحشت‌آور بود که شاهزاده فرمانفرما وزیر کشور نمایندگان احزاب مجلس شورای ملی را دعوت کرد و با حضور رئیس مجلس جلسه‌ای محرمانه تشکیل داد و پیشنهاد کرد برای جلوگیری از حرکت قوای روس ب طهران نمایندگان در مجلس علنی از عملیات قوای عثمانی در غرب ایران اظهار تنفر نمایند. نمایندگان احزاب با این پیشنهاد وزیر کشور مخالفت کردند. در این جلسه وزیر کشور اظهار داشت سفارت روس اجازه خواسته است دو بیست و پنج‌جاه سرباز روسی برای حفاظت اتباع روسیه ب طهران بیاورد و در زرگنده محل بیلاقی سفارت روس اقامت دهد.

دوشنبه ۳۱ تیر ۲۴۷۴ شاهنشاهی = ۱۲۹۴ شمسی = ۱۱ شعبان ۱۳۳۳ قمری = ۲۱ ژوئن ۱۹۱۵ میلادی

احمدشاه اولین بار در هیئت وزیران نسبت بشاهزاده فرمانفرما وزیر کشور که یکی از وزیران طرفدار سیاست روس وانگلیس بود خشمگین شد و او را سرزنش کرد. گرچه این اقدام شاه ظاهراً بعلت گرانی نان وانتخاب حکام بدون اطلاع مقام سلطنت بود ولی جریانات اخیر سیاسی و نزدیکی فرمانفرما، با سفارتین روس وانگلیس علت العلل ختم‌شاه بوده است.

چهارشنبه ۲ مرداد ۲۴۷۴ شاهنشاهی = ۱۲۹۴ شمسی = ۱۳ شعبان ۱۳۳۳ قمری = ۲۳ ژوئن ۱۹۱۵ میلادی

ماموران دیگری از طرف دولت امپراطوری آلمان زیر نظر آقای اتوفن هنتیک (اتوفن - فن - هنتیک) ب طهران وارد شدند و بطور محرمانه بطرف افغانستان حرکت کردند. در این ایام، همه‌روزه پرینس رویس سفیر آلمان بدیدار شاهزادگان و رجال و وزراء میرفت. ملاقات او باشعاع السلطنه و ناصرالدین میرزا بیشتر از دیگران مورد توجه قرار گرفت.

مانده دارد